

SVERIGES GEOLOGISKA UNDERSÖKNING

SER. C.

Afhandlingar och uppsatser.

N:o 157.

PRAKTISKT GEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR

INOM

HALLANDS LÄN

MED BIDRAG AF

LÄNETS HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAP

UTFÖRDA GENOM

SVERIGES GEOLOGISKA UNDERSÖKNING.

III.

STOCKHOLM, 1895.

SVERIGES GEOLOGISKA UNDERSÖKNING

SER. C.

Afhandlingar och uppsatser.

N:o 157.

PRAKTISKT GEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR

INOM

HALLANDS LÄN

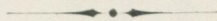
MED BIDRAG AF

LÄNETS HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAP

UTFÖRDA GENOM

SVERIGES GEOLOGISKA UNDERSÖKNING.

III.

STOCKHOLM 1895

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

PRAKTISKT GEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR INOM HALLANDS LÄN, III.

PRAKTISKT BOTANISK OCH GEOLOGISK

BESKRIFNING

AF

HALLANDS LÄN
DE S. K. RYORNA I SYDÖSTRA HALLAND

AF

A. G. KELLGREN.

STOCKHOLM 1895

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

De undersökningar, hvilkas resultat härmed framläggas, afsågo att genom ett noggrant studium af traktens alla naturförhållanden finna lämpliga utvägar att af dessa hittills nästan helt och hållet sterila trakter göra fruktbart land. Det område, hvarom här är fråga, sträcker sig såsom ett ungefär milsbredt bälte genom östra Halland från Hallandsås i söder till Fylleåns dalgång i norr och utgöres af skoglösa eller skogfattiga vidder med starkt kuperad terräng. Ordet rya är egentligen ett småländskt, dock äfven i Halland användt, namn på ljunghed, samt är särdeles lämpligt för dessa skoglösa trakter, hvilkas mest utmärkande vegetationstyp just är ljungheden.¹

Ryorna mellan Hallandsås och Fylleån omfatta cirka 8 qv.-nymil samt bestå enligt en med ledning af J. M. PAULIS kulturkarta öfver Halland uppgjord skematisk beräkning utaf:

åker	cirka	7,000	har
skog	»	28,000	»
mossar och hedar (ryor)	»	45,000	»

Största delen är alltså skoglös, ouppodlad bygd, men dess belägenhet uti en af klimat och kommunikationsmedel gynnad landsdel ingifver förhoppningar om möjligheten att ävägabringa en fördelaktigare proportion än den nuvarande mellan åker, skog och hed.

Då det gäller att råda bot på ett missförhållande, af hvilken art det än vara må, har man i första hand att utreda orsakerna, som framkallat det onda, så att man må kunna liksom rycka upp detta med rötterna. Beträffande ryorna är det ej så särdeles svårt att inse det egentliga ursprunget till sjukdomen, som helt säkert är att söka förnämligast uti den sedan länge tillbaka förefintliga, sannolikt genom människans eget förvållande uppkomna skogsbristen. Det framgår nemligen utaf de jordmånsundersökningar som verkstälts, att hedarne till största delen utgöras af duglig skogsmark, och de massor af barrträdslemningar, som öfverallt träffas i torfmossarne, tyda bestämdt derpå, att skog en gång beklädt hela området. Sannolikt har detta någon gång härjats af vidtomfattande skogseldar, hvilkas skador urinvånarne ej befattat sig med att bota, utan i stället förvärrat genom svedjebbruk och ett planlöst bedrifvet kreatursbete, hvilket allt ännu i dag

¹ Ljunghedarne kallas i Halland mestadels fälad eller fälajord, ett namn, som sannolikt afser deras forna karakter af allmänning, »felles»-jord. Någon gång får man äfven höra benämningen »ryja» eller »rya».

fortsattes. Den om samvetsgranna iakttagelser vittnande »Hallands Historia och Beskrifning», som i början af århundradet utgafs af S. P. BEXELL, omtalar särskildt inom Knäreds s:n åtskilliga »skogshemman», hvilka nu ega nästan ingen skog alls. Tillfällen att iakttaga de olycksbringande följder, som svedjande och kreatursbetande utöfva på skogens återväxt, erbjuda sig emellertid fortfarande i riklig mängd. Så ser man ej sällan, hurasom i närheten af de sparsamma skogsbestånd, som finnas på ryorna, ungskog börjat uppspira, men vid ett ljungsvedjande i närheten fått skatta åt förgängelsen, ja, ofta äro stora sträckor af planterad ungskog på detta sätt förstörda. Men ej nog dermed, att svedjandet omöjliggör all skogsföryngring, ty på samma gång förstöres äfven myllhalten i jorden, och denna blir följaktligen allt mer och mer otillgänglig för sjelfsådd af skogsfrön. I stället infinner sig en tät ljungvegetation, som ytterligare försvårar uppkomsten af skog genom att allt för starkt beskugga marken, och dessutom gifver affallet af denna vegetation upphof till en för skogssådd mindre lämplig mylla, s. k. ljunghumus. Då svedjandet ännu i dag allmänt brukas inom södra Halland, förefaller det ej synnerligen egendomligt, att trakten blifvit så skoglös, som den är, och man behöfver ej heller sväfa i ovisshet om orsakerna härtill. Till hedarnes uppkomst har äfven i väsentlig mån bidragit det planlösa betandet. Liksom skogens föryngring mångenstädes bevisligen hindrats af svedjandet, så kunna liknande iakttagelser göras beträffande betet. Så ser man t. ex. ofta, hurasom det råder en mycket skarp skilnad mellan områden, som varit afstängda från bete under några år, och närgränsande, som betats. Under för öfrigt alldeles likartade omständigheter visa sig i den afstängda delen ofta tecken till skogsföryngring, hvilken deremot fullständigt uteblifver å den betade.

Ehuru det ej lider något tvifvel, att allmogen för länge sedan insett det oändamålsenliga i detta brukningssätt, har dock hittills föga blifvit åtgjordt för att åstadkomma ändring deruti. Så länge nemligen skogsmarken ännu var oskiftad, brydde sig ingen människa om att spara, och ännu i denna dag framträder befolkningens kortsynthet i detta hänseende ganska starkt. Nu för tiden låtsas nog de flesta klandra svedjandet, hvilket dock ingalunda hindrar, att det allmänt bedrifves både öppet och i smyg.

Ej nog med att svedjandet, såsom ofvan framhållits, gör stor skada, utan de fördelar, som dermed vinnas, äro dessutom försvinnande små. Visserligen förstöres på detta sätt ljungen, och under de första åren derefter uppspirar ett kortväxt gräs, hvilket tjänar som färbete, men snart tager ljungen åter öfverhanden, och förhållandena inträda i sitt förra skick. Deremot försvinner densamma varaktigt, om ock småningom, då man planterar skog å heden. Ljungen qväfves nemligen af trädplantornas beskuggning och kan endast en jämförelsevis kort tid hålla sig kvar. Detta färbete uppväger naturligtvis ingalunda förlusten af skog, och tages derjemte hänsyn till de indirekta följderna af skogsbristen, leder en sådan utredning till verkligan förkrossande resultat. Det uppstår nemligen en mängd störningar i klimatet, särskildt af vind- och nederbördsförhållandena, vattenafdnstningen minskas och förhindrar den dränering, som skogsvegetationen åstadkommer.

Det första villkoret för ryornas uppodling är alltså att vidtaga åtgärder för skogens återväxt, för hvilket ändamål det är oundgängligen nödvändigt, att ljungsvedjandet alldeles upphör samt att betet å skogsmarkerna inskränkes. Sistnämnda anordning torde emellertid

endast småningom kunna åvägabringas genom att till fårbeta afsätta vissa delar af skogsmarken, helst ett gemensamt område för byalaget, och dessutom bör för hvarje sådant hållas en vaktare, som tillser, att fåren ej komma utom de utstakade gränserna. Fårafveln utgör nemligen en så vigtig näringsgren för de skogfattiga trakterna i Halland, att denna förvärfskälla ingalunda bör tillintetgöras.

För att hvarken denna näring ej heller boskapsskötseln i allmänhet må lida något af de mått och steg, som nödvändigt måste träffas i och för skogsåterväxten, samt på det att dylika åtgärder måtte kunna energiskt tillämpas, vore det af vigt att erhålla ej blott en svedjelag, utan äfven en beteslag, utarbetade med hänsyn till här omnämnda förhållanden. Härigenom skulle visserligen skogens egen återväxt möjliggöras, men i betraktande af de skoglösa trakternas stora utsträckning och de långa afstånden mellan fröträdsbestånden, skulle allt för lång tid förflyta, innan skog på detta sätt erhöles. Hand i hand med ofvan angifna skyddsåtgärder bör därför gå skogsplantering. Det är nemligen af vigt, att återväxten på allt sätt påskyndas, för att trakten så fort som möjligt må vinna de nödiga förutsättningarne för åkerbrukets utveckling.

Bland de indirekta följderna af skogens återväxt bör särskildt framhållas uppkomsten af nya betesmarker. I och med skogens utvidgning ökas nemligen hagmarkernas antal, och dessa lemna som bekant ej obetydligt med bete. Åtminstone torde derifrån kunna påräknas minst lika mycket sådant, som genom ljungsvedjornas försvinnande går förloradt.

Tack vare de omfattande åtgärder, som Hushållningssällskapet vidtagit för befrämjande af skogsplanteringen, ställer sig denna mycket billig. Då nemligen plantor och frö samt plantörsbiträde lemnas gratis, belöper sig den kontanta utgiften för plantering eller sådd af en hektar skogsmark endast till omkring 3 kronor. En approximativ beräkning visar vidare, att om hvarje hemmansegare i trakten årligen planterade eller besådde med skog en hektar, skulle ryorna inom 75 år vara skogbeväxta. Härvid har emellertid ingen hänsyn tagits till skogens egen föryngring; men då det för denna angelägenhets framgång måste förutsättas, att svedjandet alldeles upphör och betesfrågan ordnas, torde det åsyftade målet kunna uppnås redan på en tid af 50 år, och skulle ytterligare påskyndas, i samma mån som skogsplanteringarne bedrefves med större ifver. Man ser t. ex. vid Wallen, hurusom på en enskild mans initiativ och bekostnad under något mer än 20 år planterats skog å omkr. 1,200 hektar sådan mark, som den å ryorna förherrskande.

Såsom af det anförda framgår, påkalla skogsplanteringarne ingalunda så stora ansträngningar, att ej tiden dessutom kan egnas åt nyodlingsarbeten och andra förbättringar med hänsyn till åkerbruket. För att påvisa, det jordmånsförhållandena ej lägga hinder i vägen för sträfvanden i ofvan angifna riktning, samt för att erhålla en ledning vid planläggning af skogsplanteringar och nyodlingar, lemnas här nedan en kort redogörelse för områdets allmännaste jordarter.

En jemförelse mellan den geologiska kartan och kulturkartan öfver länet gifver vid handen, att gränsen för ryorna mot vester sammanfaller med utbredningen af jökelgruset, hvilket alltså inom dem är den allmännaste jordarten. Det utgör en blandning af fina jordpartiklar och större eller mindre kantiga stenar, hvilka ofta antaga karakteren af block, och då de förekomma rikligt, såsom ofta är fallet, äro hindersamma vid nyodlingsarbeten.

Sedan blocken blifvit undanskaffade, utgör emellertid detta grus, såsom redan vunnit erfarenhet ådagalägger, en ganska tacksam odlingsmark. Särskildt i en trakt, der jordvärdet är så högt som i Halland med dess af klimat och kommunikationer gynnade läge, bör det löna sig att odla åtminstone ej allt för stenbundet grus. Det icke odlingsbara lämpar sig emellertid särdeles väl till skogsmark, hvarom mera skall yttras här nedan, och det finnes alltså beträffande denna jordart ingenting, som framtvingar förekomsten af hedar och ödemarker.

En ganska allmänt spridd jordart är vidare rullstensgruset, som i långsgående, med vattendragen parallela åsar eller moar utbreder sig flerstädes inom området. Ehuru denna jordart, såsom snart skall visas, ingalunda är jemförlig med krossgruset som odlingsmark, har dock densamma blifvit ganska mycket tagen i anspråk, sannolikt i följd af sin egenskap att bilda mera jemnt utbredda fält samt saknaden af stora block. Sålunda framgår af den geologiska kartan, att många af de större byarne härstädes äro belägna inom sådan mark. Detta grus är emellertid af flere orsaker särdeles otacksamt för odling; dels är den såsom växtnäring värdefulla finjorden alldeles ursköld, så att jordarten hastigt uttorkar, dels är denna senare ytterst rik på knytnäfstora, rundade stenar, hvilka försvåra bearbetningen, såsom bönderna t. ex. i Hishults och Knäreds kyrkbyar säkerligen kunna intyga. Den omständigheten att rullstensgruset låter odla sig, bestyrker dock, att det bättre krossgruset i ännu högre grad bör egna sig härför.

En för ryorna mycket viktig jordart är torfven, icke blott därför att den lemnar ett godt och allmänt användt bränsle, utan ännu mera såsom odlingsmark betraktad. Mossarne härstädes äro af mycket olika beskaffenhet, och liksom ej alla lemna god bränn-torf, så kunna ej heller alla med samma fördel göras till föremål för odling. Vid uppsökande af mossar för sistnämnda ändamål måste hänsyn tagas ej blott till torfvens beskaffenhet utan äfven till deras belägenhet och särskildt huruvida de med lätthet kunna utdikas. I första rummet bör uppmärksamheten vara fäst just på sådana mossmarker, och särskildt må i det fallet förordas de grunda, vanligen något sluttande smärre mossar, som ganska allmänt förekomma på ryorna, och hvilka dessutom nästan alltid ega en godartad torf, således ytterligare ett stöd för deras användbarhet. Men äfven de stora mossarne äro ofta nog odlingsbara, och i allmänhet gäller detta omdöme alla sådana, som äro lämpliga till torftägt. Undantag utgöra dock de egentliga hvitmossarne, hvilkas oförmultnade, svampartade torf är ytterst fattig på de för växterna nödvändiga näringsämnen. Denna torf lemnar som bekant ej heller så godt bränsle som öfriga sorter. Beträffande torftäkten torde böra påpekas, att det ofta skulle vara fördelaktigt att ställa denna i samband med mossodlingarne. Dels skulle det nemligen mångenstädes vara möjligt att genom ett ändamålsenligt anordnande af torfgrafvarne underlätta utdikningen, dels bör odling af aftorfvade mossar förordas, alldenstund den mest mineralrika torfven, alltså den till odling fördelaktigaste, träffas just i deras botten. Särskildt i en så kuperad trakt som östra Halland, hvarest det är svårt att erhålla jemna fält på torr mark, skall man säkerligen snart lära sig uppskatta den fördel, som mossarne erbjuda i detta afseende. Då mossjorden derjemte redan i och för sig sjelf är vida mera lättskött än grusjord, bör näppeligen råda någon tvekan att företaga dylika odlingar i stället för att med stora ansträngningar omskapa de otillgängliga grusbackarne till åkrar. Det som kanske mest

af allt lägger hinder i vägen för mossodlingar är bristen på enighet derutinnan mellan grannarne. Som utdikningskostnaderna vanligen blifva ganska känbara, är det nemligen af stor vigt, att hela byar eller byalag förena sig om företagen. Härigenom skulle först och främst kunna vinnas den fördel, att stora och goda odlingsmarker blefve fruktbarande, hvilka för den enskilde medföra allt för betungande kostnader att utdika, och som därför löpa fara att få ligga obegagnade. Vidare kunna för företag af detta slag påräknas understöd af allmänna medel samt erhållas fackmäns biträde i större utsträckning än som är möjligt vid smärre odlingar. Utdikningen af de stora mossarne medför slutligen en välkommen indirekt vinst, i det att frostländheten minskas, och utsigterna till rikare och jemnare skördar för närliggande områden tryggas.

Vid alla mossodlingar är tillgången på grus till påkörning särdeles vigtig. För detta ändamål torde kunna användas såväl finare rullstensgrus som jökelgrus och sand. Härvid må emellertid påpekas, att mångenstädes finnas ganska mäktiga lager af sand under gruset såsom t. ex. i närheten af Hishults kyrkby, och att sådan, ehuru ej så rik på växtnäring som jökelgruset, dock är att föredraga framför detta på grund af lättheten att upptaga densamma. Kalksten förekommer ej inom området, en förlust desto känbarare, som jorden är ytterst kalkfattig. Den för de halländska kusttrakterna så betydelsefulla mergeln saknas äfvenledes, men i trakter, som ej ligga allt för aflägsset från mergelgrafvarne på slättbygden, torde det löna sig att derifrån hemta detta utmärkta jordförbättringsmedel och använda det såväl på mossarne som på annan jord. I annat fall måste dessa kalkas, om man skall kunna hoppas goda skördar. Dessutom får naturligtvis ej sparas på konstgjorda gödningsämnen, helst kainit och thomasfosfat, men s. k. mossgödning af okänd sammansättning bör undvikas.

Ofvan har framhållits önskvärdheten att skyndsamt göra ryorna skogbärande, och vi skola nu enligt de erfarenheter, som undersökningarne gifvit vid handen, samt med ledning af den kännedom, vi ega om de allmännaste jordarternas beskaffenhet, framhålla några af de viktigaste grunderna för skogsodling derstädes. Skulden till ryornas ofruktbarhet och skoglöshet är, såsom redan betonats, ingalunda jordmånen, ty denna bildar en mestadels god skogsmark, der t. o. m. de ädlare trädslagen, bok, ek, m. fl., trifvas. Hitills har hufvudsakligen planterats tall, men det ofvan beskrifna jökelgruset, som intager de största vidderna, är mera lämpadt för gran, ett träd som är att föredraga äfven af det skäl, att det växer fortare och föryngrar sig raskare än tallen. Denna passar deremot särdeles väl för rullstensgruset.

På jökelgruset skulle dessutom boken finna trefnad, men torde på grund af sin långsamma tillväxt ej böra väljas såsom första skogsträd på ryorna. I andra skogs-generationen vore deremot säkerligen välbetänkt att införa detta trädslag och, såsom nu plägar ske i Skåne, plantera det i den redan uppväxande barr- (specielt tall-)skogen, hvilken lemnar ett för de unga plantorna behöfligt skydd, hvarefter tallen afverkas och boken får utrymme att mogna. Det råder intet tvifvel, att denna senare intagit ett framstående rum uti de skogar, som fordom beklädde ryorna, och boken vore följaktligen väl egnad att bilda en väsentlig del af de framtida skogsbestånden derstädes.

De trädslag, på hvilka hufvudvigten bör läggas vid den föreslagna omgestaltningen af ryorna, äro därför tall, gran och bok, och, såsom ofvan anförts, passar rullstensgruset

bäst för det förstnämnda, jökelgruset för de båda senare. Naturligtvis måste vid valet af skogsträd hänsyn tagas till afsättningen och konjunkturerna i varumarknaden, och det är alltså tryggande att veta, det åtminstone jordmånens beskaffenhet är gynsam för frambringande af de vanliga trädslagen.

Utaf mycket stor betydelse är vidare planterandet af träd för betesmarkernas skull, och vi äro härmed inne på en annan för ryornas tillgodogörande maktpåliggande fråga. Om nemligen uppdragande af skog skall kunna lyckas, måste tillses, att betande kreatur ej göra skada å densamma, det måste med andra ord införas ett alldeles förändradt förhållande i afseende på betena. Under det dessa f. n. äro baserade på ljungsvedjandet samt taga ofantliga vidder i anspråk, måste för framtiden så anordnas, att dels svedjandet undvikas, dels betesmarkerna förbättras och sålunda jemförelsevis små områden blifva för ändamålet tillräckliga. Ett sådant medel finnes i anläggande af hagmarker. Visserligen uppkomma dylika af sig sjelfva i och med skogens återväxt, men detta sker så långsamt, att det vore välbetänkt gå händelserna i förväg. Såsom lämpliga hagmarksträd föreslås björk, asp och al samt efter godtfinnande mera värdefulla t. ex. ask, alm, ek, oxel och lönn. Boken bör deremot ej i detta fall ifrågakomma.

Uppmärksamheten har jemväl riktats på den viktiga frågan, huruvida ryorna skulle kunna direkt förvandlas till betesmarker, och detta har befunnits vara ej alldeles otänkbart. Ett par gånger var jag nemligen i tillfälle att se, hurusom af en eller annan anledning torvfjord blifvit utkörd på ljungbackar, vanligen i ändamål att söndersmulas för inblandning i gödseln. Å sådana platser var ljungvegetationen förstörd, och i stället hade infunnit sig en tät gräsmatta, mycket lämplig till bete. Denna iakttagelse gaf vid handen, att man möjligen på detta sätt kunde göra ljungmarken gräsbärande och betesduglig. Användningen af torvfjord såsom strömedel eller till direkt inkörning i gödseln är redan i och för sig beaktansvärd. Hvarför icke upptaga torfströ och torka detta just på sådana ljungbackar i gårdens närhet, som man vill omskapa till betesmarker; ett försök i sådan riktning torde åtminstone förtjena tillrådas. Det saknas för öfrigt härstädes ej betesväxter, som mycket väl trivas på ljunghedarne. Såsom sådana må påpekas den i trakten vanliga ginsten (*Genista pilosa*), hvilken på grund af den begärlighet, hvarmed kor äta densamma, i vissa delar af ryorna kallas kosmör, gigelsärtan (*Lotus corniculatus*), ett godt och närande bete, samt några gräs, t. ex. krustäteln (*Aira flexuosa*), fårsvingeln (*Festuca ovina*) och rödsvingeln (*Festuca rubra*). Till fårbete lämpar sig väl den äfvenledes å ryorna förekommande röllekan (*Achillæa millefolium*). Genom att så frön af dessa växter i blandning med vanligt höfrö å kalmarker, särskildt sådana, å hvilka torf blifvit utkörd, skall helt säkert erhållas en god betesmark.

Med denna fråga sammanhänger en annan, äfvenledes af stor vikt, nemligen ängskötsel. På grund af det ringa antalet sjöar och vattendrag inom ryornas område finnas der också endast få ängsmarker, och dessa hafva aldrig varit föremål för någon som helst omvårdnad. Följden häraf har blifvit, att de samt och synnerligen hålla på att inkräktas af mossvegetation, och det lider intet tvifvel, att de småningom skola öfvergå i verkliga hvitmossar, liksom många redan befintliga sådana bevisligen hafva varit ängsmarker. Deras försämrande kan emellertid förekommas genom att utdika desamma och omdana dem till åker eller flerårig gräsvall. Ett annat sätt är anordnande af öfvervattning, hvarigenom

icke blott mossorna dödas utan äfven gräsväxten befrämjas, i det att vissa i vattendragen nedsvämmade slampartiklar, innehållande växtnäringsämnen, härigenom tillföras ängsvegetationen. Till samma mål leder jemväl öfvergådsling, hvilken lämpligast torde verkställas efter höstflodens upphörande.

För anläggande af fleråriga gräsvallar å ängsmark må i första rummet framhållas ängskaffe (*Alopecurus pratensis*). Ett hittills föga beaktadt gräs, men som den fysiologiskt kemiska analysen visat vara mycket näringsrikt, är blååteln (*Molinia coerulea*), som förtjenar särskild uppmärksamhet, emedan det trifves äfven på mycket sumpig mark.

Genom vattenafledning skulle vidsträckta odlings- och ängsmarker mångenstädes kunna erhållas äfven inom denna del af länet. Så är t. ex. förhållandet med det vattendrag, som förbinder Esmared- och Attavarasjöarne i Tönnersjö socken, och en sänkning af dettas vattennivå skulle medföra en vinst af ända till bortåt ett tusen hektar odlings- och ängsmarker. Äfven på andra ställen erbjuda sig gynsamma tillfällen till likartade företag, egnade att upphjelpa och utvidga traktens näringskällor, såsom i det följande närmare kommer att framhållas.

Ofvan antydda åtgärder till ryornas förkofran böra hand i hand följas af det nuvarande jordbrukets upphjelpande. Så t. ex. är jorden här allestädes mycket kalkfattig, hvarpå man esomoftast ser de mest påtagliga bevis. Kalkning är följaktligen i hög grad af behovet påkallad, och der sådan företagits, hafva de bästa resultat vunnits.

Kalk är som bekant en ganska billig råvara, men fördyras naturligtvis betydligt genom lång transport, och bör för den skull alltid hemtas från närmaste håll. För att minska fraktkostnaderna bör dessutom bränd och osläckt kalk föredragas framför andra sorter. På mullfattig grusjord må man emellertid noga akta sig för ett öfverskott af kalk, och följa regeln att hellre använda för litet än för mycket häraf. Till en början kan sålunda försökas med t. ex. 30 hektoliter pr hektar (10 tunnor pr tunnland). Å mossjord behöfves ända till tio gånger så mycket och här äro ej att befara några menliga följder af en riklig tillförsel. Då kalk vanligtvis köpes såsom bränd och osläckt, måste densamma före användningen släckas, hvilket lämpligast sker så, att den köres ut på åkern och der upplägges i högar, som täckas med jord och småningom genomfuktas. Sedan fullständig släckning inträdt, sprides kalken under torr väderlek ut öfver fältet samt nedharfvas genast. Den första plöjningen bör göras grund, men vid den nästa söker man nedtränga tillräckligt djupt för att bringa kalken åter upp i ytan, hvilket är af vigt, enär han har en viss benägenhet att liksom dragas ned ur matjorden. Af samma anledning måste kalkningen upprepas efter 4 à 5 år, men de efterföljande behöfva ej vara så starka som den första.

I de trakter, som gränsa till slättlandet, och dit mergel utan för stora kostnader kan fraktas, torde det vara fördelaktigare att på denna väg tillgodose jordens behof af kalk. Härigenom ernås nemligen icke blott detta mål och de öfriga fördelar, som kalkningen medför, utan på samma gång tillföras andra ämnen, som verka välgörande i såväl kemiskt som fysikaliskt hänseende. Sålunda riktas jorden på de för växtnäringen nödvändiga beståndsdelarne kali och fosforsyra, hvarförutom särskildt lermergeln bidrager att göra den lösa sandjorden mera sammanhängande, minskar dess benägenhet att hastigt uttorka samt

ökar i hög grad dess absorptionsförmåga, så att de värdefulla ämnen, som gödseln innehåller, fullständigare tillgodogöras.

Voxtorps socken

ligger till stor del utom området för de egentliga ryorna, men tillhör dessa med sin östliga del. Just på gränsen mellan dem och slättbygden träffa vi säteriet Wallen, ett gods om hvilket här må nämnas några ord, emedan dess skötsel i många afseenden kan tjena som förebild för de trakter, hvarom här är fråga.

Wallen med underlydande innefattar omkring 7,500 hektar, hvaraf

åker och äng	3,000	hektar,	
skog . . .	2,200	»	deraf 1,200 planterats sedan 1870,
mossar . . .	500	»	
ljunghedar .	1,800	»	

Den odlade arealen utgöres till största delen af sandjord och är vid hufvudgården indelad i 8-årig cirkulation: det 1:a träda, det 2:a råg, det 3:e hafre, det 4:e grönfoder och rotfrukter, det 5:e hafre samt det 6:e, 7:e och 8:e vall.

Årligen företagas ej obetydliga nyodlingsarbeten, och för närvarande (1894) pågår ett större sådant af ungefär 70 hektars ytvidd, hvaraf $\frac{1}{3}$ redan fullbordats. Jordmånen härstädes är omkring metersdjup kärrtorf och alfven jökелgrus. Der annan för odling mindre lämplig torf funnits, har denna afskalats medelst torfstickning, hvarefter de underliggande lagren odlats på vanligt sätt. Kostnaden beräknas till i medeltal 200 kr. pr hektar. Första året sås bohvete, som gödslas med kainit och thomasfosfat, andra året råg, i blandning med gräsfrö, bildande treårig vall, sjette året vanligen potatis och det sjunde hafre, hvarefter trädas.

Såsom redan nämnts, hafva skogsodlingar företagits i ganska stor utsträckning å Wallen, och numera finnas här nära 1,200 hektar sådana, verkställda dels medelst sådd, dels medelst plantering af skolade plantor. Tallen har visat sig vara det mest passande trädslaget, hvaremot granen härstädes tyckes trifvas mindre väl, sannolikt emedan sandjorden, som är godsets vanligaste skogsmark, är allt för torr för densamma. Hela området, som gjorts skogbärande, var dessförinnan beväxt med en tät ljungvegetation, som i hög grad försvårade arbetet. Vid planteringen måste nemligen denna rödjas bort på ungefär 1 qv.-fots ytvidd omkring hvarje planta som sättes, och mellan dessa lemnas 3 fots mellanrum. Allt efter som de tillväxa börjar ljungen försvinna, och när de unga träden blifva så stora, att deras grenar nå hvarandra, inträder en för ljungvegetationen hinderlig beskuggning, som föranleder dess fullständiga försvinnande.

Vid sådd af skogsfrö å jemn mark har vid Wallen användts en derstädes konstruerad bredsåningsmaskin, som befunnits mycket ändamålsenlig, och hvars enda olägenhet är en rätt betydande åtgång af frö. Densamma upprycker ljungen med en bill och bildar sedan fåror, i hvilka fröet utströs. För att hindra småfoglar att före groningen uppåta detta, brukar man beströ det med mönja. Plantorna komma att stå mycket tätt, och i följd häraf förqväfves ljungen redan efter omkring 10 år. Det nämndes, att granen ej

vill lyckas å planteringarne vid Wallen, och att detta har sin naturliga förklaring i fråga om sandjorden. Deremot är det anmärkningsvärdt, att samma trädslag ej heller går så bra till å jökelgruset som tallen. Orsaken torde emellertid få sökas hos ljunghyllan, som möjligen är för sur för den unga granplantan. Sedan träden väl blifvit 15—20 år gamla, tyckas de deremot trifvas förträffligt, såsom framgår af granplanteringarne vid Oxhult.

Liksom på de egentliga ryorna är jordmänen äfven inom Wallens område mycket kalkfattig, och här fylles denna brist dels genom mergling, dels genom kalkning. Mergel finnes å godsets egor i form af kalkrikt grus vid Tormarp och lermergel vid Stensån. Numera kalkas mestadels med affallskalk från Lomma, hvaraf påföras 2,000 kilo pr hektar å sandjord samt något mera å torfjord.

Voxtorps socken sträcker sig söderut upp på Hallandsås, som härstädes är mycket kal, om man undantager de vackra skogsplanteringar, som tillhöra Wallen, samt en och annan bokdunge. Att döma af de sistnämnda beständens yppighet, torde här vara lämplig mark för odling af detta trädslag, och det torde för den skull vara skäl att göra försök i sådan riktning.

Inom östra delen af Voxtorps socken är jökelgruset den förherrskande jordarten, och grusbackarne afbrytas endast af större eller mindre mossar. Utefter Smedjeån, som rinner tvärs igenom socknen, finnas ej obetydliga ängsmarker, som genom rödning skulle kunna ytterligare förstoras.

Hishults socken

utgöres till stor del af verkliga ryor, här benämnda fälader, och för öfrigt af ganska stora mossmarker. Skog finnes, särskildt inom socknens vestra del, tillhörande Oxhults stora kronopark, de norra delarne äro deremot särdeles skogfattiga. Socknen genomskäres af den stora stråkväg, som från södra Halland för in i Småland och Skåne och är utefter denna lifligt trafikerade farled ganska tätt bebyggd, hvilket torde vara en följd af samfärdseln snarare än af åkerbruket. Fordomdags idkades härstädes husslöjd, och ännu i dag stickar allmogen ylletröjor till afsalu. När man från Voxtorp kommer in i Hishults socken, visa sig vackra skogsbestånd af ek, bok och barrträd, hvilket ger åt landskapet en pregel helt motsatt den vanliga. Det ser ej alls torftigt och sterilt ut, tvärtom upprullas leende taflor med en omvexlande, delvis yppig växtlighet. Detta glädjande förhållande finner deruti sin förklaring, att vi äro inne på Oxhults kronopark, hvarest skogen, bestående af dels tall, dels gran, dels dessa båda trädslag i blandning, sedan några årtionden tillbaka varit föremål för omsorgsfull vård. Oxhult var fordom ett herresäte, till hvilket hörde Hishult i Halland samt en mängd byar i Småland och Skåne. I början af detta århundrade köpte Hishultsborna sina hemman af den dåvarande egaren, enligt uppgift för mycket godt pris. Församlingens kyrkoherde säges hafva varit den, som förmått bönderna härtill, och hans minne fortlefver ännu i tacksam hågkomst. Östra delen af socknen är delvis mycket skoglös. Af och till påträffas emellertid bok- eller ekdungar samt något tallskog rätt norr om kyrkbyn. En bonde derstädes berättade, att för 80 år sedan å hans skogsmark fans endast en enda tall, men att han nu egde sådan skog till ett par tusen kronors värde, hvilken helt och hållet sät sig sjelf, och kunnat uppväxa, emedan marken sorgfälligt skyddats för ljungsvedjande. Detta är endast ett af de många

exempel, som tala för de i början af denna uppsats uttalade åsigterna om vigten af ett sådant brukningssätts afskaffande. Å andra sidan ser man också de mest slående bevis på svedjandets skadliga inverkan, så t. ex. hade ungefär 3 kilometer öster om Hishult en liten skogsplantering nyligen blifvit på detta sätt totalt förstörd.

Hishults socken eger ofantliga kala vidder, är dessutom mycket rik på mossmark och erbjuder sålunda ett tacksamt fält för företagsamhet i olika riktningar, hvilken ytterligare borde eggas genom det gynsamma läget med afseende på kommunikationsförhållanden.

Jordmånen består till största delen af jökelgrus, å stora sträckor beklädd med ljung. Här och der förekomma små dungar af tall eller bok, eller bok och ek i blandning. Såvida dessa skogsbestånd i någon mån skyddas mot svedjande och bete, visa de en ganska stark tillväxt, hvilket antyder att marken är i besittning af erforderliga näringsämnen och hvad som i öfrigt främjar nämnda skogsträds, särskildt tallens och bokens, trefnad. Såsom redan anmärkts, torde det likväl ej vara skäl att från början plantera bok å kalmarkerna, utan i stället välja barrträd, som växa snabbare. Att både tall och gran lämpa sig väl för jökelgruset härstädes, ådagalägga särskildt skogsplanteringarne vid Oxhult. Vid frösådd å ljunghedar måste dock iakttagas, att fröet kommer ned i gruset och ej blifver liggande i den bruna ljungmyllan, som ibland kan uppnå flere centimeters mäktighet. Äfven åkerjorden i socknen utgöres till största delen af jökelgrus, men sjelfva kyrkbyn ligger på rullstensgrus, som der är mycket stenigt och svårbrukadt. Nyodlingar å båda dessa grusslag äro på grund af markens stembundenhet mycket dyrbara och kostsamma, med stöd af beräkningar gjorda i Breared, ända till 640 kronor per hektar (2 tunnland), då deremot, enligt ofvan meddelad uppgift från Wallen, odling af kärrmark är utförbar för ungefär en tredjedel af sagda belopp, en omständighet hvilken ej för ofta kan framhållas, enär riklig tillgång finnes på mossar, som väl egna sig för sådant ändamål. Vi erinna endast om de vidsträckta och till stor del odlingsbara mossarne och maderne mellan Oxhults och Hishults byar. Hvad sistnämnda område beträffar torde dessförinnan kanske blifva nödvändigt att sänka Oxhultsjöns vatten, men detta företag bör ej verka afskräckande i betraktande af de stora landvinningar, som samtidigt skulle ernås. Mossodlingar äro i denna trakt mycket sällsynta, men i granskapet af Oxhultsjön träffas här och der gamla öfvergifna sådana; intresset för ifrågavarande angelägenhet tyckes alltså hafva varit större fordom än nu. Men området är icke blott rikt på mossar, utan hyser äfven tillgångar på sand till påkörning. Utmed Smedjeån finnas nemligen flerstädes ganska mäktiga lager häraf, merendels täckta af ett tunnt grus, men det oaktadt ganska lätt åtkomliga. För öfrigt kan äfven jökelgruset användas till mossjordens förbättrande, och beträffande gräsbävaxta ängs- eller kärrmarker torde påförande af sand ej blifva af nöden. — Vi hafva i det föregående skildrat de fördelar, som kunna vinnas genom odling af grunda mossmarker, men sådana finnas endast sparsamt inom denna socken. Såsom exempel härpå kunna emellertid anföras de endast omkring 1½ kilometer sydost från kyrkbyn belägna.

Åkerjorden i trakten är af temligen medelmåttig beskaffenhet och utgöres, såsom redan nämnts, till största delen af jökelgrus. Mergling bedrifves endast undantagsvis, men att döma af de goda resultat, som vunnits vid de få tillfällen, då sådan företagits, torde det böra tillstyrkas att oftare än nu är fallet verkställa denna jordförbättring. Gruset är nemligen så kalkfattigt, att det endast förmår framalstra klena grässkördar. Merglas der-

emot detsamma, gifva såväl klöfver som fodergräs mycket god afkastning. Närmaste större förekomst af detta slag träffas vid Hof i Ysby socken, hvarest mergel säljes för 33 öre parlasset, och derifrån till kyrkbyn är afståndet något öfver 15 kilometer. Skulle det visa sig, att ifrågavarande brukningssätt blir allt för dyrbart, återstår utvägen att enbart kalka, hvilket äfvenledes vore mycket fördelaktigt för grusjorden.

Då fråga uppstår om nya odlingslägenheter i denna trakt, torde uppmärksamheten helt visst komma att riktas på de områden, som beröras af den nyanlagda, något mera än 1 mil långa vägen från Knäred till Hishult. Denna framgår nemligen nästan helt och hållet genom obruten mark, från Hishult genom tallskog till det omkring 1 kilometer nordligare belägna Långhultsbygget. Skogen sträcker sig emellertid ej synnerligen långt mot öster, utan afbrytes af en vidsträckt ljunghed, som fortsätter norr ut ända till Knäred och öster ut till Stubbhult och Farhultsbygget. Jordarten härstädes är jökelgrus af alldeles samma beskaffenhet som i ofvannämnda tallskog, och vid Långhultsbygget finnas på denna jordart äfven några bokbestånd. Heden öster om landsvägen kan följaktligen planteras med tall och bok, hvarförutom gran torde härstädes kunna trifvas. Särskildt omkring Långhultsbygget synes jökelgruset till ej obetydlig utsträckning väl lämpa sig för odling, sammalunda några smärre och flera stora torfmossar mellan Långhultsbygget och Farhultsbygget. Företrädesvis beaktansvärd i detta hänseende är trakten omkring det lilla vattendraget mellan Stubbhult och Farhultsbygget, hvarest vattnet utan svårighet kan afledas. Norr om Långhultsbygget vid sockengränsen mot Knäred vidtagna väldiga mossar, innehållande dels mosstorf och dels bränntorf, men föga verkligen odlingsbar sådan, och dessutom äro de i fråga om utdikning särdeles ogynnsamt belägna.

Kåphults by är anlaggd å en temligen kal och ofruktbar åssträckning söder om Långsjön. För att undersöka, huruvida större områden af odlingsmark skulle kunna vinnas genom sänkning af Långsjön, gjordes flere exkursioner rundt omkring denna, men sådana marker af nämnvärd ytvidd påträffades ej. En helt obetydlig sänkning af vattenståndet skulle dock möjligen kunna löna sig, enär derigenom bereddes aflopp för några mossar vid sjöns norra ända. Dessa sträcka sig från Långsjön till Lagered och torde förtjena att för jordbruksändamål tillgodogöras, om man inskränker sig till deras kanter samt några grundare partier, som bilda liksom vikar af ifrågavarande sank område, hvilket för öfrigt lemna god tillgång på bränntorf och torfströ. Utmed den gamla vägen till Knäred finnas ungefär i jernhöjd med nyssnämnda mossar flere mindre, sluttande sådana med odlingsbar torf, och dessa skulle med stor fördel kunna afdikas och odlas.

Jökelgruset, som bildar jordmånen mellan mossarne, är norr om Kåphult särdeles rikt på block och terrängen mycket skarpt kuperad. Följaktligen egnar sig gruset härstädes blott undantagsvis till odling, men till skogsmark torde alla blockmarkerna vara användbara, ja, traditionen förtäljer att de höjdsträckningar, som ligga rätt öster om Långsjön och nu se ut som kolossala ruiner, fordomdags burit bokskog. Plantering af sådan skulle alltså säkerligen löna sig härstädes. På denna jordart pläga dessutom både tall och gran gå till, hvarvid dock bör iakttagas, att för det förra trädslaget väljes den jemna, någorlunda blockfria marken; å den mera oländiga kan deremot granen i likhet med boken trifvas.

Omkring byn Lagered växer litet skog, mest löfträd, bildande hufvudsakligen till bete användbara hagar. För detsammas skull vore dock fördelaktigt att ytterligare ut-

vidga sådana områden, hvilket lätt kan ske genom att dels under några år från betande djur afstänga angränsande mark, dels plantera passande trädslag, särskildt ek och björk. Trakten mellan Hishult och Knäred är en af de allra otacksammaste för anställande af nyodlingar. På ljunghedarne härstädes torde emellertid skog kunna trifvas, och samtidigt med dennas återväxt skola en mängd hagmarker uppstå och lemna godt bete i stället för det nuvarande magra och otillräckliga. — Om direkt förvandling af hedarne till betesfält har ordats i inledningen till föreliggande beskrifning.

Knäreds socken.

Såsom redan antydts finnas här stora sträckor af skoglös och ouppodlad mark. Här tyckes också hafva varit en verklig härd för ljungsvedjande, och särskildt i socknens södra, till Hishult gränsande del ligga vidsträckta områden alldeles öde, hvilka med sina af eld slickade stenhopar göra intryck af en kolossal ruin. Genom upprepad bränning har mullskorpan förstörts och marken småningom blifvit nästan omöjlig för all vegetation. Endast ljung och lafvar samt en och annan mossart föra en usel tillvaro på dessa svedjeland, som, enligt BEXELLS ofvan åberopade beskrifning öfver Halland, fordom burit vackra bokskogar. Ingenstädes äro bevisen så talande som just härstädes för förderligheten af ifrågavarande brukningssätt. Sjelfva kyrkbyn till exempel, hvilken, om de omgifvande höjderna vore skogbeväxta, skulle hafva ett både naturskönt och helsosamt läge, saknar af antydt skäl numera allt skydd mot vindarne, från hvilket håll de än blåsa, och anblicken af densamma är ingalunda tilldragande. Likväl har man härstädes gjort rätt mycket för att bekämpa svedjandet, men förgäfves.

I trakten är jordmånens beskaffenhet synnerligen otacksam; men vackra skördar erhållas äfven der man måst använda rullstensgruset till odling. Jökелgruset är nemligen så starkt kuperadt, att det ej medgifver anordnande af några öppna fält. I Krokåns omgifningar finnas deremot goda odlingsmarker, men för att kunna draga någon nytta af dessa fordras rätt dyrbara rensningsarbeten, och strömfåran är tyvärr af den beskaffenhet, att sådana i hög grad försvåras. Mossar förekomma i riklig mängd, särskildt mellan Knäred och Blankered, hvarest också rätt stora sträckor lämpa sig för odling. Skogsmarken derstädes är betydligt bättre än i södra delen af socknen, och all utsigt finnes att här om någonstädes skall löna sig att odla barrskog. Vid Blankered och norr ut efter Krokån växer här och der bokskog af ansenliga dimensioner.

Äfven Lagans dalgång erbjuder tillfällen till odlingar, och särskildt vester om Knäreds kyrkby vidga sig mångenstädes stränderna till rätt vidsträckta fält. Ofvanför Knäred äro deremot stränderna högre och bestå af lös sand, som i närheten af byn är uppodlad och tyckes vara för detta ändamål passande.

I östra delen af socknen har påbörjats en ganska stor mossodling, nemligen vid Brånalt. Kostnadsberäkningen härför uppgår till 5,000 kronor, men de landvinningar som afses äro mycket betydande, äfven om man ej kommer längre än till odling af laggarne, som visat sig vara af rätt god beskaffenhet. Dessutom finnas här flere stora mossmarker af samma slag som vid Brånalt. För åtskilliga tiotal år sedan gjordes här flerstädes början till odlingar, hvilka dock ej blefvo fullföljda, och för den skull misströstar

man om utförbarheten och vinsten af dylika företag. Farhågorna torde emellertid vara alldeles obefogade, enär nu finnas helt andra resurser än då, bättre metoder för odling och dikning, lämpligare redskap och framför allt konstgjorda gödningsämnen; men dessa omständigheter tagas ej i betraktande. Trakten omkring Lagan har dessutom en framtida tillgång uti sina vattenfall, hvilka, om också ganska låga, böra få användning. När man från Brånalt färdas stora landsvägen framåt till Knäred, passeras ett område, som ännu har skog i behåll, nemligen björk och al vid bäckstränderna, barrträd på jökelgrus- och rullstensmarkerna och bok å den allra stenigaste grusmarken, der inga andra trädslag trifvas. Detta är också en företeelse utaf mycket stort intresse, emedan häraf kan slutas att på sådana otillgängliga ställen, der det knappast lönar sig att plantera barrskog, boken dock går till. Troligt är därför, att denna, med sin kända förmåga att utbreda sig, skall komma att intaga just den mark, der lifsbetingelserna för gran och tall synas ogynsamma, såsom också i det föregående är omnämndt och visadt.

Skulle Knäred i en ej allt för aflägsen framtid få jernvägsförbindelse med Markaryd och Halmstad, torde det blifva möjligt att för rimligt pris från slättlandet ditforsla mergel i tillräcklig myckenhet, hvilket för utvecklingen af dessa traktens jordbruk är så nödvändigt, att de kommuner, som af en sådan lättnad i samfärdseln skulle komma att beröras, i god tid böra betinga sig låga frakter för detta såväl som för andra viktiga jordförbättringsmedel. Enligt uppgift har här redan någon gång användts mergel men i så små kvantiteter, att man utsatt densamma för hand, och likväl har gagn deraf förnummits, hvilket torde vara ett påtagligt bevis för jordmånens kalkfattigdom. Möjligen skulle man redan nu kunna i Knäred erhålla kalk rätt billigt, om man nemligen för transport häraf begagnade Lagan, som vid lågvatten torde vara farbar långa sträckor.

Weinge socken.

som med sin vestligaste del hör till halländska slättlandet, ligger likväl hufvudsakligen inom området för den skogfattiga bygd, som plägar benämnas ryorna. När man, kommande från Knäred, närmar sig Weinge kyrkby och hunnit höjderna vid Kattarp, hvarifrån utsigten öfver slätten är särdeles vidsträckt, blir man slagen med häpnad öfver den skarpa motsatsen mellan denna trakt och den man nyss lemnat. Framför oss utbreder sig nemligen ett bördigt landskap med böljande sädesfält och gård vid gård, bakom oss deremot de ödsligaste ljunghedar utan skog, utan nämnvärda odlingar, och med endast sparsamt kringströdda små torftiga stugor. Äfven inom ifrågavarande socken hafva, särskildt på kronoparkens område vid byn Uddared, företagits skogsplanteringar, hvilka tyckas hafva gifvit godt resultat och mana till efterföljd. Det skulle utan allt tvifvel löna sig att odla skog på härvarande grusmarker, enär det närbelägna slättlandet saknar sådan, och en jemn afsättning följligen bör kunna väntas. I den skoglösa del af socknen, som närmast gränsar intill detsamma, finnas endast mindre till torftigt använda mossar, men dessa äro i allmänhet odlingsbara och lätta att utdika, hvarförutom god tillgång finnes på grus till öfverkörning.

En medelpunkt för den glest befolkade östra delen af socknen är byn Mästocka, men äfven här finnas vidsträckta odlingsmarker; så t. ex. de s. k. Mästocka ängar med omgifvande mossar, å hvilka sådan mark torde ega en ytvidd af omkring 400 hektar.

Hela östra delen af Weinge s:n är rik på små bäckar och vattendrag, utmed hvilka det är särdeles lätt att påvisa för odling tjenliga områden. Skogsplanteringar hafva härstädes företagits i mycket ringa utsträckning, kanske delvis emedan ej så litet skog finnes kvar. Också ser man, hurusom denna, der marken fredats för svedjande, föryngrar sig ganska raskt, t. ex. på en sträcka mellan byarne Åkroken och Åsbygget mot Smålandsgränsen. Alldenstund de uppväxande träden äro i behof af vindskydd, och den äldre skogen i detta afseende erbjuder alla fördelar, böra detta slags odlingar om möjligt taga sin början i närheten af och helst på syd- eller ostsidan om redan befintliga skogsbestånd.

Inom Weinge socken idkas fårafvel i ganska stor utsträckning, men såsom redan inledningsvis är framhållet, böra åt djuren ej upplåtas områden, der skog odlas eller håller på att af sig sjelf föryngras. Med de stora ytvidder, som här stå till förfogande, möter ingen svårighet att erhålla rikligt bete för både nötboskap och får, och dock bör man kunna för skogsodling spara en betydande del af dessa marker. Hvad som möjligen förloras i bete under den tid skogen växer upp, ersättes mångdubbelt genom den bättre beskaffenheten af det, som sedan uppspirar i skydd af träden, för att nu ej tala om den valuta sjelfva skogen och dess produkter lemna.

Tönnersjö socken

är till största delen belägen inom de s. k. ryorna, och om dess allmänna naturbeskaffenhet gäller ungefär detsamma som ofvan yttrats beträffande Knäreds och Weinge socknar.

Stora sträckor odlingsbara sankmarker finnas omkring byarne Gårdsilt, Rorshult, Hilleshult, Esmared och Bästhult. Äfven under förutsättning att endast sjelfva laggarne af nu åsyftade mossar sålunda tillgodogöras, vinnes likväl för jordbruket en areal af flere tusen hektar. Genom upprensning af det vattendrag, som förbinder Esmared- och Attavarasjöarne, skulle likaledes erhållas vidsträckta ängs- och odlingsmarker af god beskaffenhet. Socknen är dessutom rik på smärre för samma ändamål användbara mossar, och särskildt må i detta hänseende framhållas just trakten omkring ofvannämnda vattendrag.

Socknen eger ytterst ringa tillgång på skog, och endast på ett fåtal ställen har sådan blifvit planterad. Jökelgruset, som väl egnar sig härför, är emellertid ganska mäktigt och ej fullt så stenbundet som t. ex. inom Knäreds socken. Att härstädes bryta upp mark till åker såväl som till skogssådd är därför mycket lättare än å sådana trakter, der jordmånen är starkt uppblandad med block.

Inom östra delen af Hilleshults socken visa sig här och der å grusmarkerna ganska tydliga märken efter urgamla odlingar, som folktron tillskrifver »Hackefolket». Dessa företag, som ej blifvit af senare generationer fullföljda och länge saknat all praktisk betydelse, ådagalägga likväl, att det äfven med forntidens små resurser ansågs mödan värdt att göra dessa marker fruktbarande.

Breareds socken

tillhör med sin sydöstra hälft eller m. a. o. området söder om Fylleån det skogfattiga höglandet. Den nordvestra delen har deremot för mycket skog för att kunna räknas till

ryorna. Vid kyrkbyn, som har ett naturskönt läge vid sjön Simlängen och är bebodd af burgna bönder, kan man tro sig vara ganska fjerran från de ödsliga kalmarkerna, men så är ej förhållandet. Redan höjderna söder och sydost om sjön hafva en utpreglad karakter af ryor, ehuru med den väsentliga inskränkning att här företagits skogsplantering, som utfallit rätt gynnsamt. Ofvanför nämnda höjder mötes emellertid blicken af ett bland de kalaste landskap, man gerna kan tänka sig, utan skog och odlingar och med ändlösa mossar, ofta af mycket dålig beskaffenhet. Norr om landsvägen, som leder in i Tönnersjö socken, vidtaga äfvenledes milsvida sådana sankmarker, hvilka fortsätta bort mot Smålandsgränsen.

Vid Högaryd äro mossarne i allmänhet odlingsbara, åtminstone de i närheten af landsvägen belägna, likaså en del smärre sådana mellan Högaryd och Attavara samt Gårdsilt. Norr ut från Högaryd samt från Högarydsås förbi Björnbygget och vidare mot norr bestå de deremot till stor del af oduglig, ej multnad hvitmossa och äro följaktligen mindre tacksamma för odling. Likväl har ett sådant företag kommit till stånd så godt som midt i den stora mosskomplexen, ty här har sistnämnda lägenhet blifvit anlagd. Nybyggaren härstädes är en sannskyldig »Paavo», hvars största möda består i att gräfva diken för att få bort allt öfverflödigt vatten och skydda sig mot frost. Hade denne man slagit ned sina bopålar å någon bland de smärre mossarne, skulle han helt säkert med långt mindre ansträngningar vunnit en vida tryggare utkomst. Det ofvan anförda är emellertid ett talande bevis för odlingsbarheten af de stora hvitmossarnes laggar. Ännu gynsammare blefve naturligtvis resultatet, om omfattande utdikningar komme till stånd genom samverkan af alla närboende jordegare; att afstänga ett jernförelsevis litet område från hela den stora mossen bereder nemligen en ensam odlare svårigheter, som han ofta ej förmår öfvervinna. Bättre tillfällen än vid Björnbygget att göra sådana marker fruktbarande finnas i närheten af de båda torp, som ligga närmast byn Svalhult i norra laggen af den ofvannämnda mossen. Här är denna grundare, sluttar ej obetydligt och kan därför ytterst lätt torrläggas. Samma omdöme gäller om nordöstra kanten af den stora mossen vid Brännalt norr om Esma-redsjön, hvarest finnas betydande sträckor, hvilka, ehuru tjenliga till odling, nu användas till slättermarker, och såsom sådana gifva allt för klen afkastning. Dessutom eger socknen ganska ymnig tillgång på sluttande mossar, som utan ringaste svårighet skulle kunna omskapas till åkrar, så t. ex. vid Fägrilt och Attavara samt vid Sefsered och Dottrabol.

I trakten af jernvägen, som genomskär hela Breareds socken, bör det löna sig att odla såväl mossarne som det ej alltför stenbundna gruset; i Fylleåns dalgång flerstädes, såsom omkring Mahult, äfven rullstensgruset, hvilket här torde särdeles väl lämpa sig för potatis. Längst i nordost är jordmånen af jernförelsevis god beskaffenhet och bär ej så litet skog, vid byarne Bygget och Linghult nära Smålandsgränsen till och med vacker granskog.

En jordförbättringsätgård, för hvilken Breared på grund af jernvägsförbindelsen ligger bättre till än öfriga skogfattiga trakter inom Halland, är mergling och kalkning, som ej nog lifligt kan förordas, i all synnerhet om nedsättning i fraktkostnaderna på Halmstad-Bolmens jernväg för detta ändamål erhölles.

Af de utförda undersökningarne framgår, att de ofvan skildrade, af naturen särdeles vanlottade delarne af Halland ega goda förutsättningar att gå en ljusare framtid till mötes. Villkoret för en ändring i deras nuvarande sorgliga läge är emellertid först och främst, att invånarne sjelfva, i stället för att misshushålla med sin egendom, göra allt hvad i deras makt står för att återeröfra hvad som genom förfädernas vandalism gått förloradt. Flera samverkande omständigheter, som mestadels låta sig härledas från ett vårdslöst svedjebruk, hafva vållat, att dessa traktens vegetation kommit ur sin jemnvigt, och denna måste framför allt återställas, om det skall blifva möjligt att föra landtbruket något steg framåt. De åtgärder, som i sådant syfte böra vidtagas, kunna sammanfattas i följande punkter:

Ljungsvedjandet måste upphöra och betet ordnas med hänsyn till skogens återväxt.

För att påskynda denna, bör skog i största möjliga utsträckning och efter en bestämd plan årligen planteras i enlighet med de utredningar, som i det föregående lemnats.

Till upphjelpande af jordbruket måste kalkning och, der så ske kan, mergling af åkerfälten verkställas.

I närheten af kommunikationslederna böra nyodlingar företagas, och härtill lämpar sig såväl en stor del af mossarne som det ej alltför steniga gruset. Att åstadkomma sädesbärande fält äfven af de större mossarne skulle säkerligen löna sig väl, om dessas egare sammanslöte sig för sådana företag. Man får emellertid ej låta sig afskräckas derutaf, att en del mossodlingar, som påbörjades för några tiotal år sedan, ej medfört de väntade fördelarne. Bättre arbetsmetoder, tillgången på konstgjorda gödningsämnen och en synnerligen rik erfarenhet hafva nemligen numera bragt föreliggande fråga i ett helt annat skede.

Slutligen är det nödvändigt, att invånarne med lif och lust egna sina omsorger åt ofvanberörda viktiga angelägenheter och ej fortskrida i de gamla hjulspåren, äfven om de förmena sig sjelfva ej få skörda någon nämnvärd lön härför. Till en ej oväsentlig del torde dock denna åsigt vara ogrundad, ty snart nog skola äfven ur ekonomisk synpunkt betydelsefulla följder af deras sträfvanden förnimmas, ehuru det ligger i sakens natur, att åtskilliga af de utlofvade frukterna blott långsamt kunna mogna. Ofta riktas mot gångna släkten skarpt klander för skogens sköflande och uraktlåtenheten att vidtaga åtgärder för dess återväxt, och obestriddigt är, att befolkningen inom här skildrade områden skulle befinna sig under helt andra lefnadsvilkor än nu är fallet, om dess förfäder hade i det antydda hänseendet handlat annorlunda än de gjorde. Dervid må dock icke förgätas, att vi ej förmå genomskåda bevekelsegrunderna till deras, enligt vår uppfattning, bristfälliga omvårdnad om hembygden, samt att omständigheter möjligen finnas, som bidraga till deras urskuldande. Några sådana kunna emellertid näppeligen åberopas till förmån för den nu lefvande generationen, som icke blott tydligt inser, huru svåra de omförmälda missförhållandena äro, utan äfven blifvit undervisad om botemedlen deremot.

